

Rajaton saamelaisopetus

Sisällys

Yhteenveto	4
1. Alkusanat	5
2. Raportin tavoite	6
3. Mikä ja mitkä säätelevät saamelaisopetusta?	7
3.1 Opetussuunnitelmat	7
3.2 Perusopetus ja toisen asteen opiskelu	7
3.3 Korkeakoulutus ja opettajaopinnot	9
3.4 Päiväkotiv/ varhaiskasvatus	11
3.5 Oppimateriaalit	11
3.6 Muut kouluasiat	12
4. Tietojen hankkiminen rajattomasta saamelaisopetuksesta	14
4.1 Kyselyt ja haastattelut	14
4.2 Yhteistyökoulut ja -alueet	14
4.3 Esimerkkejä onnistuneesta opetusyhteistyöstä	14
5. Yhteinen julistus	18
6. Toimenpiteet	19
Lähteet ja muuta kirjallisuutta	21
Lakeja ja asetuksia	22
7. Liitteet	23
Liite 1. Suomenkielinen kysely saamelaisesta kouluyhteistyöstä	23

Yhteenveto

Tämä raportti kokoaa yhteen tietoja opetusyhteistyön tilanteesta ja tasoista Saamelaisalueella ja tarjoaa ehdotuksia, millä tavoin yhteistyötä voisi kehittää. Raportti kuuluu Rajaton saamelaisopetus (*Rájáhis sámehoahpahus*) -yhteistyöhön. Yhteistyöryhmä on työskennellyt 1.1.2019–31.12.2019.

Raporttia varten on haastateltu opettajia, rehtoreita, koulunjohtajia ja muita asiantuntijoita, jotka työskentelevät saamelaisopetuksen parissa. Tämän lisäksi työryhmä on tehnyt joitakin tutustumismatkoja Saamelaisalueella keskustellakseen ja kuullakseen missä yhteistyötä on ja miten sitä on järjestetty.

Haastatteluiden ja keskustelujen pohjalta työryhmä on laatinut opetusyhteistyön kolme tasoa. Ensimmäiseen taso edustaa yhteistä saamelaiskoulua, toisella tasolla on yhteinen opetus ja kolmas taso sisältää erilaisia lyhyempiä projekteja, vierailuja, tapahtumia ja toimia. Näiden

kaikkien tasojen lähtökohtana on yhteinen kieli, kulttuuri, arvot ja elinkeinot. Haastatteluiden ja opetusyhteistyön tasojen kautta työryhmä on laatinut toimenpide-ehdotukset, millä tavoin päiväkodit ja koulut voisivat aloittaa ja kehittää rajat ylittävää opetusyhteistyötä.

Raportin luvussa 2 kerrotaan tarkemmin raportin tavoitteesta, luvussa 3 esitellään lyhyesti lakeja, jotka säätelevät saamelaisopetuksen järjestämistä, tai muita asioita, jotka kuuluvat opetuksen järjestämiseen. Luvussa 4 kerrotaan, miten työryhmä on hankkinut tietoja rajattomasta opetusyhteistyöstä, ja tämän lisäksi esitellään muutamia esimerkkejä onnistuneista yhteistyökokemuksista. Luku 5 pitää sisällään opetusyhteistyöhön liittyvän yhteisen julistuksen sekä toimenpide-ehdotukset rajattoman opetusyhteistyön toteuttamiseksi. Raportin loppuun on vielä koottu muutamia hyödyllisiä nettisivuja, joihin lukija voi halutessaan tutustua tarkemmin.

1. Alkusanat

Saamen kielen käyttö lisääntyy, säilyy ja elpyy ympäri Saamenmaata. Yksi tärkeimmistä ja perustavanlaatuisimmista asioista, jota saamelaisyhteisö tarvitsee kehittyäkseen, on opetuksen saaminen saamelaisyhteisön omien visioiden, prioriteettien ja ehtojen mukaan. Saamelaisia koskeva opetuspolitiikka on kietoutunut kunkin valtion kansallisiin opetuspoliittisiin rakenteisiin. Näitä rakenteita tulisi tarkastella, ja niitä tulisi työstää niin, että saamelaislapset ja -nuoret saavat mahdollisuuden kehittää kieltään, identiteettiään ja kulttuuriaan opintojen kautta valtioiden rajoista välittämättä.

Saamelainen parlamentaarinen neuvosto (SPN) teki päätöksen asiasta 07/05. Tämän mukaan SPN:n tavoitteena on, että pohjoismaisella tasolla tulee rakentaa valtioiden rajat ylittävät saamelaisopetuksen yhteiset tavoitteet, yhteiset opetussuunnitelmat sekä oppimateriaalit. Päätöksen myötä nousi tarve laatia raportti, jossa tulee esille, onko Saamelaisalueen kouluilla ja huoltajilla halua tehdä yhteistyötä, mitkä asiat mahdollisesti estävät yhteistyön toteutumista, ja mitkä asiat tulee ratkaista, jotta yhteistyö onnistuisi. Saamelaiskäräjät Norjassa palkkasi sihteerin ja perusti työryhmän raportin laatimista varten.

Raporttia varten olemme haastatelleet rehtoreita, opettajia, huoltajia ja Saamelaisen korkeakoulun edustajia (*Sámi allaskuvlla/Samisk høgskole/Sámi University of Applied Sciences*). Haastattelut on toteutettu sekä kyselylomakkeella, tapaamisilla

ja skype-kokouksilla. Raportin suunnannäyttäjinä ja edelläkävijöinä ovat toimineet Utsjokisuun ja Sirman koulut. Niiden toiminta osoittaa, että on mahdollista toteuttaa opetusyhteistyötä pysyvänä toimintana. Tämän lisäksi raportissa on myös tietoja, joita olemme saaneet haastatteluiden kautta. Rajaton saamelaisopetus -työryhmä haluaa kiittää kaikkia, jotka ovat jakaneet omia kokemuksiaan, ajatuksiaan ja toiveitaan opetusyhteistyön liittyen. Tämän raportin tavoitteena on luoda mahdollisuuksia oppia ja täydentää tietoja, jotta me voimme yhdessä säilyttää ja kehittää saamen kieltä, saamelaisten opetusta ja sukulaisuussuhteita, yhteisiä elinkeinoja ja myös tulevaisuuden työskentelymahdollisuuksia yli valtioiden rajojen.

Saamelaiskäräjät Norjassa varasi budjetissaan rahaa Utsjoen ja Sirman rajakouluyhteistyön laajempaan kehittämiseen 2017. Sillä käynnistettiin esiselvitys ja työryhmä, jossa oli mukana sekä Norjan, Suomen ja Ruotsin puolen Saamelaiskäräjien edustajia ja Sirman ja Utsjoen opetusyhteistyön edustajia. Työryhmän puheenjohtaja on toiminut Inger Anne Klemetsen Saamelaiskäräjiltä Norjasta, sihteerinä Arla Magga Saamelaiskäräjiltä Suomesta, Työryhmässä ovat olleet mukana lisäksi Ulla Aikio-Puoskari ja Eila Tapiola Suomen Saamelaiskäräjiltä, Utsjoen kunnasta Laura Arola, Tenon (*Deatnu/Tana*) kunnasta Jon Christer Mudenia ja vanhempien edustajat Aura Pieski ja Leif Erik Varsi ja tutkija Torkel Rasmussen.

2. Raportin tavoite

Raportin päätavoitteena on ollut tunnistaa ja koota yhteistyökokemuksia ja -mahdollisuuksia. Tämän lisäksi se on pyrkinyt löytämään esimerkkejä, miten koulut ovat toteuttaneet opetusyhteistyötä tai voisivat aloittaa yhteistyön toteuttamisen Saamenmaalla. Se, miten eri alueilla rajakoulut ovat yhdessä tehneet töitä saamen kielten ja saamelaisopetuksen eteen, keventää muiden alueiden koulujen ja saamelaisyhteisöjen työtä. Tämä toivottavasti innostaa myös muita tekemään samoin.

Raportti käy läpi lyhyesti eri maiden opetuslakeja, opetussuunnitelmia ja muita kouluja koskevia määräyksiä, jotka voivat olla haasteena opetusyhteistyössä. Monet saamelaislapset ja -nuoret asuvat eri maissa alueilla, joissa saamen kielellä ei ole niin vahvaa asemaa tai sitä ei kuule arjessa kovin paljon. Rajaton saamelainen opetustarjonta voisi taata heille mahdollisuuden vahvistaa sekä omaa kieltä, identiteettiä ja kulttuuria. Tämä vastuu, joka koskettaa opetuslainsäädäntöä, tulee nostaa koulutusviranomaisten tietoon joka maassa. Tällöin kunnat voivat nähdä opetusyhteistyön mahdollisuutena. Saamen kielten ja kulttuurin kehittäminen opetusyhteistyön kautta tarvitsisi jatkuvuutta ja johdonmukaisuutta myös instituutioiden ja viranomaisten tasolla, jotta yhteistyö ei jää yksittäisten huoltajien ja opettajien harteille kannettavaksi.

Työryhmä on laatinut yhteistyöpuun, joka kuvaa opetusyhteistyötä yli valtioiden rajojen. Puussa on juuret sekä kolme yhteistyötasoa. Puun juurina toimivat yhteiset saamen kielet, kulttuuri, arvot ja elinkeinot. Kokemukset ja selvitykset osoittavat, että saamen kieltä ja saamelaista kulttuuria voidaan tukea ja vahvistaa opetusyhteistyöllä¹. Ylimmällä tasolla on puun latva, joka kuvaa yhteistä rajat ylittävää saamelaiskoulua, ja siellä kaikki opetus on saamen kielellä. Toinen taso kuvaa yhteistä opetusta tietyissä oppiaineissa tai teemoissa. Hyvänä esimerkkinä on Utsjokisuun ja Sirman koulujen yhteistyö Tenon molemmin puolin. Kouluilla on ollut säännöllistä opetusyhteistyötä 2000- luvulta asti². Puun alimmalla tasolla olemme tuoneet esille yhteisiä projekteja, vierailuja tai toimia. Tähän tasoon sisältyvät myös etäyhteydet, kuten etäopetus sekä yhteiset toimet sosiaalisessa mediassa. Raportti käsittelee kouluja, joissa on saamenkielistä opetusta ja/ tai opetusta saamen kielellä. Raportissa painotetaan perusastetta ja saamen kielen oppiainetta. Raportissa mainitaan kuitenkin myös päiväkodit/ varhaiskasvatus, toisen asteen opiskelu sekä korkeakouluaste sekä muita saamelaista kulttuuria koskettavia oppiaineita, kuten saamelainen käsityö (*duodji*) ja poronhoito.

¹ Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen 2013: Utsjoen ja Taanan kuntien koulu- ja lastentarhayhteistyön nykytila ja haasteet. OVTTAS! Saamen kielen, koulun ja päiväkodin kehittäminen Tenonlaaksossa – projekti ; Rasmussen 2015; Aikio- Puoskari 2016

² Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen 2013.

3. Mikä ja mitkä säätelevät saamelaisopetusta?

Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa on omat kansalliset opetuslait, -järjestelmät ja määräykset, jotka antavat saamelaisopetukselle reunaehdot. Ne määrittelevät, kenellä on esimerkiksi oikeus saada saamen kielen opetusta. Opetussuunnitelmat taas kertovat tarkemmin opetuksen tavoitteista, opetuksen laajuudesta ja suorittamisesta.

3.1 Opetussuunnitelmat

Norjassa kaikki koulut, jotka kuuluvat saamen kielen hallintoalueeseen, seuraavat saamelaista rinnasteista ja yhdenvertaista opetussuunnitelmaa (*Sámi buohtalas ja ovttáárvosaš oahppoplána*). Opetussuunnitelmaan on esimerkiksi kirjattu, että oppilaat oppivat saamelaisesta identiteetistä, kulttuurista, historiasta ja yhteiskunnasta. Norjassa kaikille yhteisessä opetussuunnitelmassa (*Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*) kuvataan perusopetuksen arvoja ja perusteita. Norja on uudistanut/uudistamassa parhaillaan kaikkia opetussuunnitelmia perusopetuksen ensimmäisestä luokasta toiseen asteeseen.

Suomessa perusopetuksen saamelaisopetus noudattaa kansallista *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita* (2014)³. Ne antavat koko maan opetukselle yhtenäisen pohjan, joita kunnat noudattavat. Kunnilla on itsellään oikeus määritellä saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen sisältöjä ja tapoja tarkemmin. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan saamelaisopetuksen tärkeimpänä tehtävänä on tukea oppilaiden kasvamista omaan kielensä, kulttuurinsa ja yhteisöönsä⁴.

Ruotsissa saamelaiskouluilla on oma opetussuunnitelmansa *Läroplan för sameskolan*, joiden sisällössä on otettu huomioon saamen kieli ja saamelainen kulttuuri. Saamelaiskoulujen tulee välittää oppilailleen saamelaisyhteisön ja alkuperäiskansan normeja, arvoja, perinteitä ja kulttuuriperintöä. Muutoin saamelaiskoulujen opetussuunnitelmien sisältö vastaa Ruotsin peruskoulujen opetussuunnitelmia (*Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*).

3.2 Perusopetus ja toisen asteen opiskelu

Norjan opetuslain mukaan kaikilla perusopetuksen ja toisen asteen saamelaisoppilaille on oikeus oppia pohjois-, julev- tai eteläsaamen kieltä⁵. Vaikka oppilas olisi kunnan ainut oppilas, joka haluaa saamen kielen opetusta, on hänelle tarjottava saamen kielen opetusta asuinpaikasta huolimatta. Jos koulu ei pysty järjestämään opetusta lähiopetuksena, on saamen kielen opetusta tarjottava etäopetuksena⁶. Etäopetus järjestetään kahdessa osassa niin, että etäpetuksen lisäksi oppilas voi osallistua lähiopetusjaksoille (*hospitering*)⁷.

Lisäksi Norjassa myös saamelaisoppilaille on oikeus oppia saamen kielellä. Tämä oikeus koskettaa niin kutsuttuja saamen kielen hallintoalueeseen kuuluvia kuntia. Jos hallintoalueen ulkopuolella oppilaita on enemmän kuin kymmenen, jotka haluavat saada opetusta saamen kielellä, tulee heilletarjota saamenkielistä opetusta. Norjassa toimii kaksi saamelaista toisen asteen koulua, joissa tarjotaan sekä saamen kielen ja saamenkielistä opetusta.

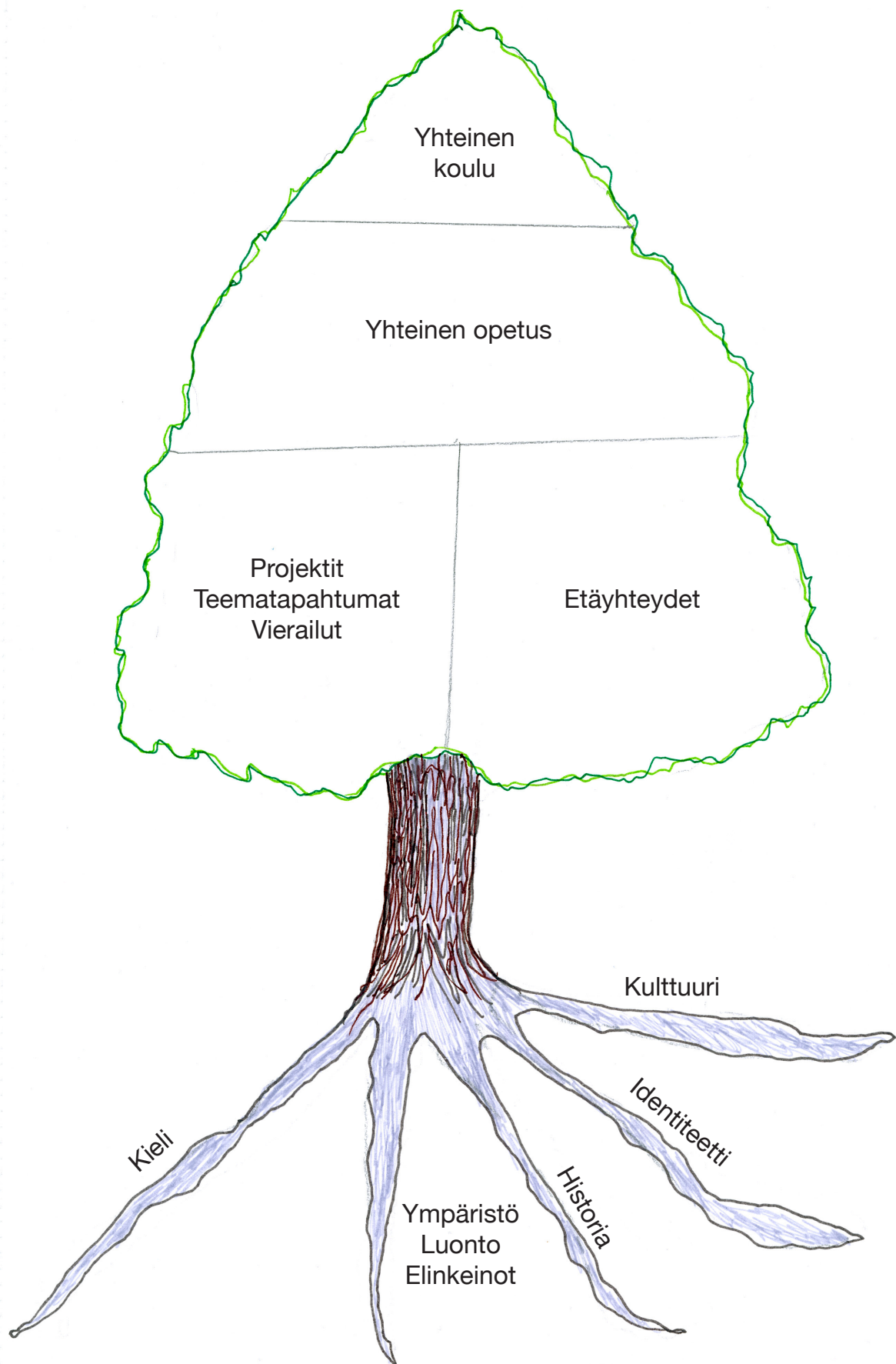
³ Opetushallitus 2014: *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*.

⁴ Opetushallitus 2014: luku 9.1.

⁵ *Opplæringslova [Opetuslaki]* 1998: § 6-1, 6-2, 6-3 (Norja).a

⁶ *Forskrift til opplæringslova* 2006: § 7-1; *Utdanningsdirektoratet* 2015:1

⁷ *Guovdageainnu suohkan* 2018: *Diedut gáiddusoahpahusa birra ja mot ohcat [Tiedot etäopetuksesta ja miten hakea]*.

Suomessa perusopetuslain mukaan koulun opetuskielenä voi olla saamen kieli, ja saamen kielen taitoisten oppilaiden, jotka asuvat saamelaisten kotiseutualueella, opetus tulee järjestää pääosin saamen kielellä. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielten opetus ei ole opetuslaeissa turvattu. Saamen kieltä on mahdollista opiskella, jos oppilaan äidinkieli tai perheen joku kielistä on saamen kieli, ja tämän mukaan opetusta voidaan järjestää perusopetusta täydentävänä saamen kielen opetuksena kaksi viikkotuntia. Opetushallitus myöntää opetuksen järjestämiseen valtionavustusta⁸. Saamen kielten etäopetusta on järjestetty Suomessa tähän asti hyvin vähän. Etäopetuksen kehittäminen käynnistyi Suomessa toukokuussa 2018, kun opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi rahoituksen etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihankkeelle⁹. Projekti neuvottelee ministeriön kanssa saamen kielen opetuksen rahoituksesta ja opetuslaeista, jotta saamelaislapsilla ja -nuorilla olisi tulevaisuudessa vakiintunut ja yhdenvertainen mahdollisuus oppia saamen kieltä asuinpaikasta huolimatta. Lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa saamen kieli voi olla opetuskieli, mutta laki ei velvoita siihen¹⁰. Saamen kieli voi olla lukioissa äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaine, perusopetuksessa aloitetun vieraan kielen ja lukiossa aloitetun lyhyen vieraan kielen oppiaine. Saamen kieltä voi opiskella äidinkielen oppiaineena myös ammatillisessa koulutuksessa¹¹.

Ruotsissa peruskouluilla on erilaisia mahdollisuuksia järjestää saamelaisopetusta. Saamelaislapsilla on mahdollisuus käydä saamelaiskoulua, joita on yhteensä viisi. Saamelaiskouluissa opetus koskee perusasteen 1–6 luokkia. Saamelaiskoulut ovat valtion kouluja, niillä on oma hallintonsa, Sameskolstyrelsen (*Sámeskuvlastivra/SamS*)¹². Saamelaiskouluissa opetetaan pohjois- julev- ja eteläsaamea. Saamelaisopetusta voidaan antaa myös integroituna opetuksena (*integrerad samisk undervisning*). Integroitua opetus järjestetään tavallisesti ylemmillä luokilla, kun oppilaat ovat ensin olleet saamelaiskoulussa. Jos koulu ei pysty järjestämään saamen kielen opetusta, tulee opetus tarjota tällöin etäopetuksena¹³. Lukio-opiskelijoilla on oikeus saamen kielen äidinkielen opetukseen, jos opiskelija osaa kieltä hyvin.

3.3 Korkeakoulutus ja opettajaopinnot

Norjassa Saamelaisessa korkeakoulussa Kautokeinos¹⁴ tarjotaan opetusta mm. saamen kielessä ja kirjallisuudessa kandidaatin, maisterin ja tohtorintutkintoon asti. Lastentarhaopettaja- ja opettajaopinnoissa opiskelijat oppivat kunkin maan koulujärjestelmistä, ja korkeakoulun opintosuunnitelma onkin rakennettu rajattoman opetusyhteistyön periaatteen mukaisesti.

Saamelainen korkeakoulu on maailman ainoa korkeakoulu, jossa sekä opetuksen, hallinnon ja muun kommunikoinnin pääkielenä on pohjois-saamen kieli. Tämän lisäksi Saamelaisessa korkeakoulussa tarjotaan myös kulttuuriopintoja ja kursseja, kuten saamelaista käsityötä ja yhteiskuntaa, poronhoitoa ja alkuperäiskansaopintoja. Osa Saamelaisen korkeakoulun tutkimustoiminnasta rahoitetaan Pohjoismaisen ministerineuvoston kautta (*Nordisk ministerråd/Nordic Council of Ministers*)¹⁵.

⁸ Asetus 1777/2009.

⁹ Saamelaiskäräjät 2019 (Suomi): Saamen kielten etäopetushanke valmistelee toiminnan vakiinnuttamista.

¹⁰ Laki 714/2018.

¹¹ Laki 531/2017.

¹² www.sameskolstyrelsen.se

¹³ Sameskolstyrelsen 2019: *Fjärrundervisning i samiska*.

¹⁴ samas.no

¹⁵ samas.no/se/dutkan

Nord-yliopisto tarjoaa opettajaopintoja ja saamen kielen opintoja julevsaamen kielessä¹⁶. Nord-yliopisto Bodøssa (*Bådåddjo*) tarjoaa mm. opetusta julevsaamen kielessä alemmassa korkeakoulututkinnossa ja opettajaopintoja julevsaamen kielellä ylemmässä korkeakoulututkinnossa. Levanger eteläsaamen alueella kuuluu Nord-yliopiston alaisuuteen. Siellä tarjotaan opettajaopintoja eteläsaamen kielellä. Saamelaiskäräjät ja pohjois-Nordland tarjoavat opiskelustipendejä vuosittain 200.000 SEK. opiskelijoille, jotka suorittavat opettajaopintoja.

UiT (*Norges arktiske universitetet*) tarjoaa pohjoissaamen kielessä kandidaatti- ja maisteritason opintoja.

Suomessa saamen kieltä voi opiskella kolmessa eri yliopistossa. Oulun yliopistossa toimii Giellagas-instituutti, jolla opetusministeriön määräyksen mukaan valtakunnallinen erityistehtävä kehittää pohjois-, inarin- ja koltansaamen sekä saamelaisen kulttuurin korkeakoulutusta ja tutkimusta Suomessa¹⁷. Kaikkia kolmea saamen kieltä voi opiskella sekä pää- että sivuaineena, ja kielten lisäksi on mahdollista opiskella saamelaista kulttuuria. Oulun yliopistossa on myös ainoa saamen kielen aineenopettajalinja. Lapin yliopistossa Rovaniemellä on mahdollista opiskella pohjoissaamen kielen äidinkielentasoisia perusopintoja, jotka voi sisällyttää omaan luokanopettajan tutkintoon. Opiskelijat, joiden äidinkieli ei ole saamen kieli, voivat suorittaa saamen kielen kieliopintoja yliopiston kielikeskuksessa. Helsingin yliopistossa on mahdollista opiskella saamen kielen kursseja humanistisessa tiedekunnassa. Yliopistossa toimii myös monitieteellinen saamentutkimuksen opintokokonaisuus. Saamentutkimuksen oppiaine voi olla sekä pää- että sivuaineena humanistinen tieteiden kandidaatin ja maisterin tutkinnoissa¹⁸.

Suomessa Opetushallitus voi myös hyväksyä tutkinnon, joka on suoritettu toisessa maassa. Hyväksymisen ehtona voi olla tietty korkeakoulututkinto, Suomessa suoritettu tutkinto tai koulutus¹⁹. Työnantaja voi määritellä melko vapaasti, antaako toisessa maassa suoritettu tutkinto pätevyyden työhön. Esimerkiksi Saamelaisessa korkeakoulussa suoritettut tutkinnot on hyväksytty Suomessa.

Ruotsissa Uumajan yliopistossa voi opiskella pohjois-, julev- tai eteläsaamea ja saamelaista kulttuuria²⁰. Uppsalan yliopistossa on mahdollista opiskella pohjois- ja eteläsaamen opintoja modernien kielten instituutissa (*Institutionen för moderna språk*)²¹.

Ruotsissa sekä opettajan että esikouluopettajan pätevyydet määritellään asetuksessa opettajien ja esikouluopettajien pätevyyksistä ja todistuksista²². Pätevyyden ehtona on korkeakoulututkinto, johon sisältyy pedagogisia opintoja ja aineopintoja. Ruotsissa pätevän opettajan on haettava itselleen opettajatodistus Kouluvirastolta, jotta hän voi työskennellä opettajana ja antaa arvosanoja²³. Opettajatodistusta voidaan hakea myös siinä tapauksessa, että on suorittanut opettajaopinnot toisessa maassa.

¹⁶ www.nord.no/en

¹⁷ www oulu.fi/giellagas

¹⁸ Aikio-Puoskari 2016, 103.

¹⁹ Laki 1348/2015.

²⁰ www.umu.se/

²¹ www.uu.se

²² Asetus 2011/326.

²³ Skolverket 2019: *Lärarlegitimation och förskollärarlegitimation*.

3.4 Päiväkotivarhaiskasvatus

Norjassa päiväkotilain²⁴ mukaan saamelaisalueen kunnilla on vastuu ja velvollisuus siitä, että saamelaislasten päiväkotitarjonnan lähtökohtana on saamen kieli ja saamelainen kulttuuri. Muiden alueiden kuntien tulee huolehtia siitä, että saamelaislapset voivat kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Päiväkotitarjonta on pohjois-, julev- ja eteläsaamen kielellä. Päiväkotien kehysuunnitelma (*Rammeplanen for barnehagen*) määrittelee päiväkotien sisältöjä²⁵.

Suomessa varhaiskasvatuslain mukaan kunnan tulee huolehtia siitä, että lapsi saa varhaiskasvatusta äidinkielenä olevalla suomen tai ruotsin kielellä tai saamen kielellä²⁶. Varhaiskasvatus jaotellaan lasten äidinkieliseen (pohjois-, inarintai koltansaamenkieliseen) päivähoitoon ja saamenkieliseen kielipesään Saamelaiskäräjät 2019 (Suomi): Mikä on kielipesä?²⁷

Ruotsissa kansallisten vähemmistöjen ja vähemmistökielten lain mukaan jokaisella, joka kuuluu kansalliseen vähemmistöön, on oikeus oman kielen oppimiseen. Laki velvoittaa saamen kielen hallintoalueeseen kuuluvia kuntia järjestämään kokonaan tai osittain saamenkielistä päivähoitoa (*förskola*)²⁸.

3.5 Oppimateriaalit

Norjassa Saamelaiskäräjillä on vastuu saamenkielisten ja saamen kielten oppimateriaalien valmistamisesta sekä tavalliseen että erityisopetukseen 1.–13. vuosiluokilla. Saamelaiskäräjät päättää tavoitteista, strategioista ja toimenpiteistä oppimateriaalin valmistamista varten toimintasuunnitelmissaan ja toimenpideprosesseissaan. Saamelaiskäräjät ilmoittaa ja myöntää vuosittain haettavia avustuksia saamelaisoppimateriaalien kehittämiseen. Järjestöt, yritykset ja yksityiset laitokset voivat saada avustusta oppimateriaalien valmistamiseen. Oppimateriaalin tuottajilla ja oppimateriaaliportaalilla *Ovttas/Aktan/Aktesne* on vastuu oppimateriaalin jakamisesta ja myymisestä. Tämän lisäksi Saamelaiskäräjillä on oppimateriaalikeskus, joka hallinnoi oppimateriaalinäyttelyä ja materiaalin lainaamista päiväkoiteihin, kouluihin, opiskelijoilla ja muille tahoille.

Suomessa Saamelaiskäräjät toimii itse oppimateriaalien tuottajana, sillä Suomen puolella ei ole kaupallisia oppimateriaalituottajia. Saamelaisoppimateriaalin tuottaminen kuuluu Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimistolle. Toimisto selvittää tuotannon tarpeita, kirjaa vuosittaiset budjettiehdotukset, hallinnoi budjetin määrärahoja, valmistaa tuotantosuunnitelmat, huolehtii materiaalin valmistamisesta ja suunnittelemisesta käsikirjoituksesta painamiseen asti, palkkaa oppimateriaalin projektityöntekijät ja pitää yhteyttä yrityksiin. Lisäksi koulutus- ja oppimateriaalitoimisto jakaa oppimateriaalia ilmaiseksi kouluihin, joissa annetaan saamen kielen ja saamenkielistä opetusta.

Ruotsissa Sameskolstyrelsen selvittää oppimateriaalit tarpeet, suunnittelee, pyytää tarjouksia ja myöntää projektitöitä yrityksille, ostaa oppimateriaalia, hallinnoi oppimateriaalibudjettia ja jakaa tietoa.

²⁴ Laki 2005/64.

²⁵ www.udir.no/rammeplan

²⁶ Laki 1973/36, muutokset 1981/875 ja 2015/580.

²⁷ Saamelaiskäräjät 2019 (Suomi): Mikä on kielipesä?

²⁸ Saamelaiskäräjät 2019 (Ruotsi): Förvaltningskommuner i det samiska området.

3.6 Muut kouluasiat

Opiskeluhoolto

Norjassa kouluterveydenhuoltopalveluiden tulee olla saatavilla kaikissa alakouluissa, yläkouluissa ja toisen asteen kouluissa. Palveluun voi kuulua terveydenhoitaja, koululääkäri, psykologi ja fysioterapeutti. Oppilaiden näkökulmasta on tärkeää, että nämä työntekijät löytyvät koulusta. Oppilaiden tulee saada tietää, milloin, missä ja miten he voivat saada yhteyden? terveydenhuoltopalveluihin, jotta heille olisi niin helppoa kuin mahdollista saada tarvittaessa kouluterveydenhuollon palveluita.²⁹

Pedagoginen-psykologinen palvelu (*PPT*) on kunnallinen asiantuntijapalvelu. Se toimii asian-
tuntijana lasten, nuorten ja aikuisten opiskelussa ja erityisopetuksen tarpeisiin. Palvelu neuvoo kouluja, kuntia ja maakuntia lasten, nuorten ja aikuisten erityistarpeita koskevissa asioissa.

Saamelainen kansallinen osaamiskeskus (*SANKS/SÁNAG*) Karasjoella on psyykkisen terveydenhuollon keskus. Sen tavoitteena on antaa saamelaisille yhdenvertaista psyykkisen terveydenhuollon ja päihteiden väärinkäytön hoitoa. SANKS tarjoaa erityislääkärin selvitystä ja hoitoa 0–18 vuotiaille lapsille ja nuorille. Lapset ja heidän perheensä, jotka tarvitsevat apua, voivat saada lähetteen lääkäriin, psykologiin tai lastensuojelun kautta. Jos lapset ja nuoret eivät halua ottaa itse yhteyttä, voivat myös esimerkiksi päiväkodin työntekijät, huoltajat tai opettajat olla SANKS:iin yhteydessä.

Saamelainen erityisen pedagoginen tuki (*SEAD*) Kautokeinosssa on saamelainen yksikkö Statped:n alaisuudessa. Heillä on maanlaajuisen vastuu tarjota tukea ja apua kaikille lapsille ja aikuisille, jotka tarvitsevat oppimisessa erityistä tukea. SEAD tukee sekä yksittäisiä oppilaita ja myös ryhmiä. Laajemmin SEAD laatii ja valmista erityispetukseen oppimisvälineitä ja kartoitusmateriaali pohjois-, julev- ja eteläsaamen kielelle. SEAD myös luennoi saamelaislasten ja -nuorten erityisistä pedagogista haasteista. Usein päiväkodit hakevat apua PPT-toimistojen kautta, kun taas koulut hakevat tukea SEAD:sta.

Suomessa perusopetuksen ja toisen asteen opiskelijalla on oikeus saada oppilashuollon palveluita, joihin kuuluvat mm. psykologin, kuraattorin, kouluterveydenhoitajan ja lääkärin palvelut³⁰. Oppilaalla tulee olla oikeus päästä kuraattorin tai psykologin luokse samana päivänä ja terveydenhoitajan luokse ilman ajanvarausta. Tämän lisäksi Suomen peruskouluissa on kolmiportainen tuki. Yleiseen tukeen sisältyvät kaikki oppilaat ja heillä on oikeus saada tukea heti, kun tuentarve tulee ilmi. Tehostetussa tuessa oppilas saa säännöllisempää, suunnitelmallista ja vahvempaa tukea. Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tuen tarpeen vähetessä yleiseen tukeen palautuminen perustuu pedagogiseen arvioon, ja se käsitellään moniammatillisessa oppilashuollon yhteistyöryhmässä. Jos tehostettu tuki ei riitä, tehdään oppilaalle pedagoginen selvitys, jonka perusteella oppilas siirretään erityiseen tukeen. Erityiseen tukeen kuuluu mm. erityisopetus ja muut tukipalvelut, joita oppilas tarvitsee.

²⁹ groruddalen.osloskolen.no/nyhetsarkiv/hva-gjor-skolehelsetjenesten

³⁰ Laki 1287/2013.

Ruotsissa koulussa on velvollisuus järjestää oppilaalle tarpeen mukaan ja riittävästi erityissovelluksia (*extra anpassningar*) tai erityistä tukea (*särskilt stöd*), jotta hän voi saavuttaa oppimisen tavoitteet. Erityissovelluksiin voi kuulua mm. lisäohjeistuksen antaminen, sovitettut oppimateriaalit tai erityisopetus. Jos erityissovellukset eivät ole tarpeeksi, tekee rehtori selvityksen oppilaan erityisen tuen tarpeesta. Erityinen tuki on erityissovelluksia laajempaa ja kestää tavallisesti pidempään. Siihen voi kuulua mm. erityisopetusta yhdessä erityisopettajan kanssa, henkilökohtaista opetusta tietyissä oppiaineissa tai sovitettu opetussuunnitelma. Koulun tulee kirjata erityistä tukea varten toimintasuunnitelma³¹.

Opintotuki ja stipendit

Pohjoismaissa perussääntö on, että opiskelija saa opintotukea omasta kotimaastaan. Opiskelijat, jotka opiskelevat toisessa pohjoismaassa, voivat saada tietyin ehdoin opintotukea myös toisesta maasta.

Norjassa ulkomaalainen voi saada opintotukea tietyin ehdoin, ja opintotukia myöntää Lånekassen³². **Suomessa** opintotuki myönnetään kokoaikaisille opinnoille peruskoulun jälkeen. Opintotukea voi hakea Kelalta³³. **Ruotsissa** opintotukea myönnetään Suomen tavoin toisen asteen opintoihin. Ruotsissa opintotuen myöntää opintotukiviranomainen CSN³⁴.

Saamelaiskäräjät Norjassa myöntää stipendejä toisen asteen opintoihin opiskelijoille, jotka opiskelevat saamen kieltä. Tämän lisäksi se myöntää stipendejä korkea-asteen opintoihin, jotka kehittävät saamen kieltä ja saamelaista kulttuuria³⁵. Opiskelijoilla Ruotsin ja Suomen puolella on myös oikeus hakea tiettyjä Saamelaiskäräjien stipendejä. Hakemisen ehtona on, että opiskelijat opiskelevat saamelaista lastentarha- ja perusasteen opettajaopintoja ja käytännön pedagogisia opintoja Saamelaisessa korkeakoulussa.

³¹ Laki 2010/800.

³² www.lanekassen.no

³³ www.kela.fi

³⁴ www.csn.se/languages/sami---davvisamegiella.html

³⁵ Saamelaiskäräjät 2019 (Norja): Stipeanda alit ohppui [Stipendi korkea-asteen koulutukseen].

4. Tietojen hankkiminen rajattomasta saamelaisopetuksesta

4.1 Kyselyt ja haastattelut

Rajaton saamelaisopetus -työryhmä toteutti sähköisen kyselyn kouluissa, joissa on saamen kielen tai saamenkielistä opetusta rajaseuduilla. Sähköiseen kyselylomakkeeseen oli mahdollista vastata sekä pohjoissaameksi, suomeksi³⁶ ja norjaksi. Tähän osioon on koottu kyselyiden ja haastatteluiden tuloksia.

Haastatteluilla ja vierailuilla työryhmä halusi selvittää seuraavia asioita: Millä alueilla koulut ovat järjestäneet yhteistyötä rajojen yli? Millä tasolla yhteistyötä kouluilla on nyt tai on ollut? Millä tavoin opetusyhteistyötä on järjestetty ja miten se on onnistunut? Mitkä asiat tukevat tai estävät opetusyhteistyötä? Mihin asioihin tulee kiinnittää huomiota, jos aikoo tehdä yhteistyötä toisen koulun kansa rajan yli?

Kyselylomake lähetettiin rehtoreille ja koulunjohtajille sekä opettajille toukokuussa ja toisen kerran elokuussa 2019. Tämän lisäksi Saamelaiskäräjät Norjassa muistutti vastaamisesta omilla Facebook-sivuillaan ja Saamelaiskäräjät Suomessa omilla nettisivuillaan. Kyselylomakkeen lisäksi haastattelut on toteutettu skype-kokouksin ja kouluvierailuin. Työryhmä on myös lukenut ja kerännyt tietoa erilaisista selvityksistä, jotka on laadittu aiemmin. Nämä on mainittu lähdeluettelossa.

4.2 Yhteistyökoulut ja -alueet

Kyselylomakkeiden ja haastatteluiden mukaan opetusyhteistyö on koskenut koulujenvälistä toimintaa. Työryhmällä on tiedossa, että myös koulut ja saamen kielikeskukset ovat tehneet yhteistyötä, mutta niitä ei käsitellä tässä raportissa. Haastatteluiden tulokset osoittavat, että opetusyhteistyötä on toteutettu ainakin seuraavissa kouluissa ja alueilla, mutta on mahdollista, että opetusyhteistyötä on toteutettu muillakin alueilla, jotka eivät ole tässä raportissa mukana:

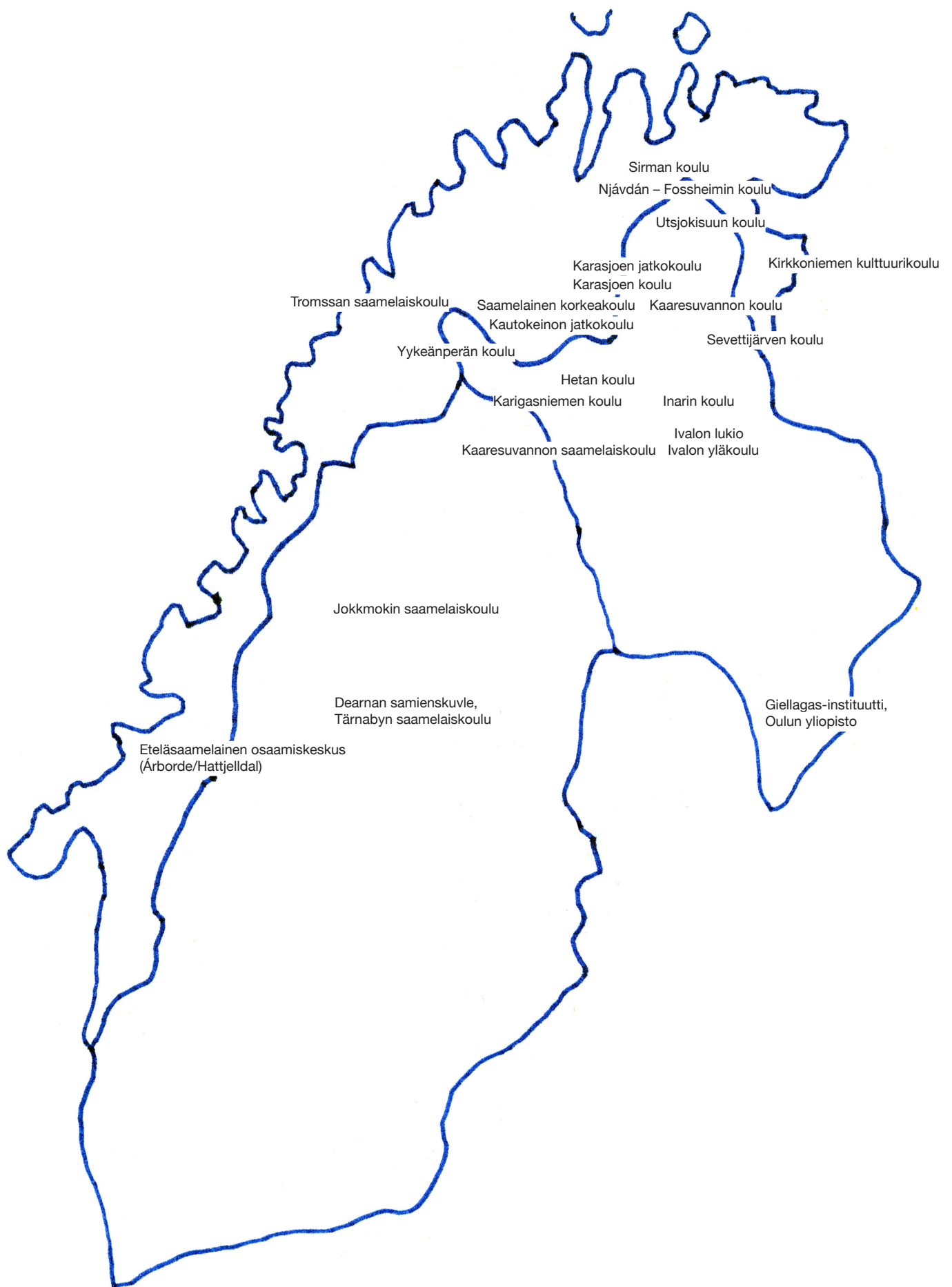
4.3 Esimerkkejä onnistuneesta opetusyhteistyöstä

Tähän on koottu esimerkkejä onnistuneesta yhteistyöstä. Esimerkit on valittu siten, että ne edustavat kutakin yhteistyötasoa: yhteistä opetusta ja yhteisiä projekteja. Esimerkkien jälkeen kuvataan vielä lyhyesti, mitä muissa kouluissa on tehty ja minkälaisia toiveita ja kokemuksia niillä on opetusyhteistyön suhteen.

Utsjokisuun ja Sirman koulujen yhteistyö

Utsjokisuun koululla Suomessa ja Sirman koululla Norjassa Tenonlaaksossa on ollut yhteistyötä pitkään, joka laajeni entisestään 1990-luvulla. 2000-luvulta lähtien yhteistyötä lähdettiin kehittämään ja laajentamaan systemaattisesti. Näin kahden koulun huoltajat ja opettajat käynnistivät työryhmän, jota kutsuttiin "Utsjoen ja Sirman kulttuuriopetusryhmäksi. Yhteisellä kulttuuriopetusryhmällä he toteuttivat erilaisia tapahtumia. Vuodesta 2005 lähtien kouluilla on ollut yhteisopetusta kaksi kertaa viikossa.

³⁶ Ks. liite 1.

Yhteistyö näiden kahden koulun välillä on vaikuttanut positiivisesti oppilaiden kielitaitoon ja saamen kielen käyttöön arkipäivän puhetilanteissa. Saamelainen korkeakoulu on tehnyt selvityksen, jonka mukaan yhteistyö ja yhteisopetus ovat toimineet hyvin, ja että lasten saamen kielen käyttö on lisääntynyt ja vahvistunut, kun saamen kieltä käytetään yhteisenä kielenä. Yhteistyö on myös lisännyt lasten kulttuuriymmärrystä ja saamelaista identiteettiä.

OVTAS!-hanke on ollut käynnissä kahdesti: ensin 2004–2007 (*Saamelaiskulttuurin opetusta lapsille ja nuorille/Sámi kulturoahpahus mánáide ja nuoraide*) ja 2009–2013 (*Saamen kielen, koulun ja päiväkodin kehittäminen Tenonlaaksossa/Sámi giella-, skuvla- ja mánáidgárdeovddideapmi Deanuleagis*). Näiden projektien tavoitteena oli järjestää saamelaista kulttuuriopetusta lapsilla ja nuorille sekä kehittää saamen kieltä, koulua ja päiväkotia. Näitä kahta projektia ovat tukeneet monet tahot, muun muassa Interreg, Utsjoen ja Tenon kunnat, Saamelaiskäräjät Norjan ja Suomen puolella sekä Lapin liitto. Vuonna 2006 käynnistettiin pysyvä yhteisopetus yhtenä päivänä viikossa. Myöhemmin yhteisopetusta laajennettiin kahteen päivään viikossa. Kouluilla oli yhteisiä suunnittelukokouksia, ja koulut valmistivat muun muassa yhteisen vuosisuunnitelman.

Opettajat ja huoltajat näkevät, että yhteisopetus on toiminut hyvin, ja alueelle on jo pidemmän aikaa haluttu perustaa yhteinen rajaton saamelaiskoulu. Yhteistyö on jatkunut projektien jälkeen koulujen arkipäivässä. Yhteistyö on ollut kuitenkin vaarassa loppua sen jälkeen, kun Tenon kunta päätti sulkea Siman koulun vuonna 2016. Utsjoen ja Sirman alueen saamelaislasten vanhemmat eivät ole tyytyväisiä tilanteeseen, ja he vaativat rajattoman saamelaiskoulun perustamista alueelle.

Sevettijärven koulun yhteistyö Fossheimin ja Lovozeron koulujen kanssa

Sevettijärven koululla Suomen puolella ja Fossheimin koululla Norjan puolella on ollut yhteistyötä 1990-luvulla. Yhteistyö aloitettiin urheilutapahtumilla ja yhteisillä uintipäivillä Kirkkoniemessä uimahallissa. Koulut järjestivät myös yhteisiä askartelupäiviä, joissa oppilaat pääsivät tutustumaan toisiinsa. Tapahtumia järjestettiin muutama kerran lukuvuodessa. Joskus oli mahdollista järjestää yhteistä tekemistä myös enemmän sattumalta, sillä pienille kouluille tämä oli mahdollista. Yhteistyö loppui, kun Fossheimin koulu lakkautettiin.

Sevettijärven koululla on ollut yhteistyötä myös Lovozeron (Lujávri) koulun kanssa Venäjän puolen Saamenmaalla. Sevettijärven koulu yhdessä huoltajien kanssa keräsi rahaa yhteistyötä varten mm. järjestämällä arpajaisia ja leipomalla. Lovozeron oppilaiden matkustamista varten taas haettiin apurahaa mm. Saamelaiskäräjiltä, Suomen kulttuurirahastosta ja erilaisista kulttuurisäätiöistä. Sevettijärven koulu huolehti vieraiden matkakuluista ja majoituksesta. Vuonna 2005 ArcticChildren -projekti kehitti Sevettijärven ja Lovozeron koulujen yhteistyötä. Projektin rahoittajana toimi EU ja sitä koordinoi Lapin yliopisto³⁷. Vierailuiden perustana olivat kolttaperinteet, katrilli, käsityöt, ruuanlaitto ja leikit. Projektin tavoitteena oli lisätä yhteistyötä ja kehittää uusia yhteistyömalleja.

³⁷ Lapin yliopisto 2005: Uudenlaista yhteistyötä Sevettijärven ja Lovozeron koulujen välillä <https://www.ulapland.fi/news/Uudenlaista-yhteistyota-Sevettijarven-ja-Lovozeron-koulujen-valilla/r52yw0hl/47b3b2ce-943f-4933-9b4a-1302546361de>

Oulun yliopiston Giellagas-instituutin ja Saamelaisen korkeakoulun yhteistyö

Oulun yliopiston Giellagas-instituutilla ja Saamelaisella korkeakoululla on myös laajaa yhteistyötä. Yhteistyöhön kuuluu sekä opiskelijoiden että työntekijöiden vaihto, ohjaus ja viestintä. Sen lisäksi jatko-opiskelijoille on järjestetty yhteisiä tapaamisia, ja Giellagas-instituutti ja Saamelainen korkeakoulu ovat järjestäneet yhteisiä symposiumeita. Giellagas-instituutti ja Saamelainen korkeakoulu eivät ole kuitenkaan vielä pystyneet integroimaan opintojaan, sillä Suomen ja Norjan opintorakenteissa on joitakin eroja.

Muita haastatteluissa esille tulleita asioita

Kyselyiden perusteella yli puolet vastanneista haluaa tehdä yhteistyötä rajojen yli. Vaikka kouluilla ei välttämättä ole ollut pysyvää yhteistyötä, niin opettajat ja huoltajat näkevät tästä huolimatta suurta hyötyä siitä, että oppilaat ja opiskelijat tutustuvat toisiinsa rajojen yli. Kyselyiden tulosten perusteella yhteiset tapahtumat ja toimet ovat vahvistaneet saamen kieltä, ja vaikuttaneet siihen, että valtionraja ei tunnu rajalta lainkaan. Lapset ovat myös oppineet tuntemaan naapurikylän asukkaita, sekä tuntevat kuuluvansa molempiin kouluihin ja kyliin. Näiden lisäksi lapset ja nuoret oppivat myös naapurivaltion valtakieltä, ja tuntevat niiden oppimisen hyödylliseksi taidoksi.

Kyselyiden ja haastatteluiden mukaan peruskoulut ovat tehneet vierailuja naapurivaltioihin. Esimerkiksi Kaaresuvannoilla (*Gárasavvon*), Karasjoella (*Kárášjohka*), Kautokeinossa (*Guovdageaidnu*), Hetassa (*Heahtta*), Tärnabyssa (*Deartna*) ja Hattfjelldalissa (*Árborde*) on ollut yhteisiä aiheita ja toimia, kuten teatteria, poroeroituksia ja kirkossa käyntiä. Korkeakouluasteella taas Ruotsin Kouluvirastolla ja Saamelaisella korkeakoululla on yhteistyötä niin, että Saamelainen korkeakoulu kouluttaa esikoulu- ja saamen kielen opettajia Ruotsin puolella. Tämän lisäksi Kouluvirastolla on ollut yhteistyötä Inarissa sijaitsevan Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa, kun Saamelaisalueen koulutuskeskus on kouluttanut opettajia etäopetuksen käytännöistä.

Sekä vanhemmilla ja opettajilla on kiinnostusta ja halua rajattomaan opetusyhteistyöhön. He toivoivatkin, että tämänkaltaisen yhteistyö rakennettaisiin pysyväksi järjestelyksi ja rakenteeksi. Tämä vahvistaisi yhteistä saamelaista tahtoa tehdä yhteistyötä ja kehittää sitä rajojen yli. Jos yhteistyö olisi pysyvä järjestely keventäisi se yksittäisen huoltajan ja opettajan vastuuta järjestää, kehittää ja elvyttää saamen kieltä ja kulttuuria.

5. Yhteinen julistus

Saamelaislapsilla ja -nuorilla ympäri Saamenmaata tulee olla oikeus saada opetusta saamen kielessä ja saamen kielellä. Tämä tarkoittaa sitä, että saamelaiset perustavat ja järjestävät oman koulujärjestelmänsä, joka rakentuu saamelaisten arvojen ja periaatteiden mukaisesti ja koskettaa niin päiväkotia, peruskoulua, toisen asteen koulutusta kuin korkea-asteen koulutusta. Koulu on yksi meidän tärkeimmistä yhteiskunnallisista instituutioistamme. Se sitoo meidät menneeseen ja valmistaa meidät tulevaan. Koulu ja opettaja välittävät perinteistä osaamista, kulttuuria ja arvoja sukupolvelta toiselle.

Me olemme yksi kansa ja me olemme vahvempia, kun työskentelemme yhdessä ja hankimme osaamista. Meillä on samoja haasteita ja tavoitteita, ja meillä itsellämme on osaamista saamelaisia koskevista koulutusasioista. Keskustelu ja viestiminen on yhtä tärkeää niin saamelaisyhteisön sisällä kuin valtioiden viranomaistenkin kanssa. Saamelainen yhtenäinen opetuspolitiikka tarkoittaa myös rajat ylittävää yhteistyötä, jonka lähtökohtana on saamelainen näkökulma. Työskentelemme sen eteen, että valtioiden koulujärjestelmät ja -rakenteet sovitetaan yhteen, jotta saamelaislapset ja -nuoret oppivat sekä kehittämään niin saamelaisten historiaa, yhteiskuntaelämää kuin kulttuuria välittämättä siitä, missä maassa he asuvat.

6. Toimenpiteet

Rajattoman saamelaisopetuksen yhteistyöryhmä ehdottaa seuraavia toimenpiteitä:

Selvitystyön käynnistäminen

Arvioidaan, tulisiko Saamelaiskäräjät Norjan puolella saada erityisvastuun selvitystyön käynnistämiseksi. Selvitystyön tavoitteena on tarkastella mahdollisuuksia ja ehtoja perustaa rajat ylittäviä kouluja, jotka toimisivat pilottikouluina Saamelaisalueella. Selvitystyössä tulee olla mukana jäseniä sekä Norjasta, Suomesta ja Ruotsista, joilla on osaamista kunkin maan opetussuunnitelmista, muista opetusta säätelevistä dokumenteista sekä syvälinen ymmärrys saamelaisesta rajattomasta yhteistyöstä.

Selvitystyöryhmän tulee:

- laatia yhteinen julistus, joka toimii rajattoman saamelaisopetuksen perustana ja arvopohjana, ja joka laajentaa rajattoman saamelaisopetuksen yhteistyöryhmän julistusehdotusta (kappale5)
- selvittää, millä tavoin pilottikouluja rahoitettaisiin, ja arvioida erityisesti sitä, toimitaisiko niiden rahoitus samalla tavalla kuin esimerkiksi Tromssan saamelaiskoulun rahoitus Norjan puolella tai valtion saamelaiskoulujen rahoitus Ruotsinpuolella
- suunnitella ja tarkastella pilottikoulujen oppiaineiden sisältöjä niin, että ne ottavat huomioon kunkin maan opetussuunnitelmat ja saamelaisettavoitteet

Selvitystyöryhmän tulee lisäksi tehdä tarvittavat selvitykset työn organisointiin liittyen:

- selvittää, mikä on Saamelaiskäräjien, Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston ja Sameskolstyrelsenin vastuu ja tehtävä rajattoman opetusyhteistyönkehittämisessä
- arvioida tarve yhteisen viestintäverkoston perustamiseksi, jossa keskusteltaisiin saamelaisesta koulutuspolitiikasta, joka koskettaa

myös rajatonta opetusyhteistyötä. Tässä yhteydessä tulee arvioida lisäksi, tulisiko Saamelaiskäräjät Norjassa saada erityisvastuun seurata ja koordinoita rajat ylittäviä yhteistyöasioita, esimerkiksi keskustella ja olla yhteydessä eri kuntien, koulujen, opettajien ja huoltajien kanssa

- arvioida, tulisiko Saamelaiskäräjät Norjassa saada erityisvastuun erillisen ohjausryhmän, jonka tehtävänä on tarkastella mahdollisuudet yhteisen saamelaisen opetussuunnitelman laatimiselle. Tämän lisäksi ryhmä kartoittaa kouluja koskevia määräysasiakirjoja, jotka voivat haitata rajatonta opetusyhteistyönjärjestämistä
- arvioida, tulisiko Saamelaiskäräjille Norjassa saada erityisvastuun käynnistää pohjoismainen oppimateriaaliyhteistyö. Yhteistyön tavoitteena on suunnitella ja tuottaa yhteisiä saamelaisia oppimateriaaleja päiväkodista toisen asteen koulutukseen³⁸. Oppimateriaaliyhteistyö tarkoittaa myös, että tarkasteltaisiin mahdollisuuksia kuljettaa oppimateriaaleja toiseen maahan ilman tullimaksuja. Tämän lisäksi rajattoman saamelaisopetuksen yhteistyöryhmä haluaa, että tuotettaisiin saamelaisille yhteinen, saamelaisen historiaa käsittelevää oppimateriaali.
- selvittää, millä tavoin käynnistää ja järjestää yhteistyötä eri kuntien välillä Saamenmaalla. Yhteistyö olisi sellaista, että se ei vaatisi rakenteellisia muutoksia tai suurempia taloudellisia panostuksia. Yhteiset projektit, aiheet ja toimet voivat koskea tiettyjä oppiaineita, kuten musiikkia, saamelaista käsityötä, kotitaloutta ja liikuntaa. Tämän lisäksi on mahdollista tehdä laajempaa yhteistyötä, joka ottaa huomioon saamelaista perinteistä osaamista, esimerkiksi luonnossa pärjäämistä, elinkeinoja, sukulaisuussuhteita ja muuta saamelaiseen kulttuuriin liittyviä teemoja

³⁸ NOU 2016: 18 Hjertespråket/Vaajmoegiele/Vájmogiella/Váibmogiella.

- selvittää, miten rekrytoida saamenkielisiä opettajia, joilla on osaamista työskennellä rajattoman opetusyhteistyön mukaisesti
- selvittää, miten ne kunnat, joilla on paljon yhteistyötä, voisivat kehittää yhteistyötään edelleen. Kunnissa tulisi perustaa työryhmät, jossa on jäseniä sekä kuntien hallinnoista, yhteistyökouluista sekä huoltajien edustajia, jotka voisivat yhdessä suunnitella yhteistyön opetustarjontaa sekä päättää opetusyhteistyön tavoitteista.

Muita rajat ylittäviä toimenpide-ehdotuksia:

- **Koulujen ja kielikeskusten yhteistyö**
Koulujen ja kielikeskusten tulisi pyrkiä yhteistyöhön, jolloin olisi enemmän yhteisiä toimia myös kouluajan ulkopuolella. Tällaisia voivat olla yhteiset käsityökerhot, laulu, joikus ja teatteri ja kirkossa käynti.
- **Koulujen ja urheiluseurojen yhteistyö**
- Koulut ja urheiluseurat järjestävät yhteisiä urheilutapahtumia, kuten hiihtoa, laskettelua, suopunginheittoa, jalkapalloa jne.
- **Saamelainen päiväkotii- / varhaiskasvatusyhteistyö**
- Päiväkotii-/varhaiskasvatusyhteistyö rakennetaan siten, että on mahdollista toteuttaa yhteistyötä yli rajojen. Silloin oli mahdollista hyödyntää vähäisiä työntekijä- ja materiaaliresursseja yhdessä, kuten järjestää yhteisiä kielikylpyjä ja vierailuja/yhteisiä matkoja. Tämä olisi luonnollista paikoissa, jotka sijaitsevat lähellä toisiaan.
- Saamelaislapsella tulee olla mahdollisuus saamelaiseen päiväkotiiin/ varhaiskasvatukseen.
- **Saamelaisten toiseen asteen oppilaitosten yhteistyö**
- Saamelaisten toisen asteen oppilaitosten tulee pyrkiä tekemään enemmän yhteistyötä, esimerkiksi niin, että Inarissa toimiva Saamelaisalueen koulutuskeskuksen poronhoitolinja tekee enemmän Venäjän sekä saamelaislukion ja poronhoitokoulun kanssa Kautokeinossa.
- **Viestintä sosiaalisessa mediassa**
- Hakea rahoitusta valmistaa keskustelusovellus sekä edistää yhteinen Facebook-sivusto, jossa saamelaisopettajat ja huoltajat voivat keskustella opetukseen liittyvistä asioista.
- **Ystäväkoulujen ja -opettajien perustaminen**, joka tarjoaisi ystävöpettäjille tukea ja neuvoja sekä mahdollisuuksia suunnitella opetusta ja työskennellä yhdessä ja pohtia ajankohtaisia asioita, jotka koskettavat saamen kieliä sekä saamelaista didaktiikkaa ja pedagogiikkaa.
- **Selvittää mahdollisuuksia rajattomaan etäopetukseen**
- Saamelaiskäräjät ja Sameskolstyrelsen aloittavat yhdessä pohjoismaiden viranomaisten kanssa selvitystyön, jonka tavoitteena on selvittää, millä tavoin olisi mahdollista saada rajat ylittävää saamen kielten etäopetusta.

Lähteet ja muuta kirjallisuutta

Aikio-Puoskari, Ulla 2016: *Gullos sámegiella! – Saamen kielten elvyttämisen parhaita käytäntöjä ja kansallisen politiikan linjauksia Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa*. Saamelaiskäräjät. Inari.

NOU 2016: 18 Hjertespråket/Vaajmoegiele/Vájmogiella/Váibmogiella
www.regjeringen.no/contentassets/ad82d-773c3094582a2660908b48886d3/no/sved/vedlegg.pdf(22.11.2019)

Sameskolstyrelsen 2019: *Fjärrundervisning i samiska*. sameskolstyrelsen.se/skola-utbildning/fjarrundervisning-i-samiska/(25.11.2019)

Saamelaiskäräjät 2019 (Norja): *Mánáidgárdi*. www.samediggi.no/Balvalusat2/Manaidgardi#section-Proseakta-Sami-manat-odda-searvelanjain(17.10.2019)

Saamelaiskäräjät 2019 (Norja): *Stipeanda alit ohppui*. www.samediggi.no/Doarjagat-ja-stipeanddat/Stipeanda-alit-ohppui

Saamelaiskäräjät 2019 (Ruotsi): *Förvaltningskommuner i det samiska området*. www.sametinget.se/24399(17.10.2019)

Saamelaiskäräjät 2019 (Suomi): *Mikä on kielipesä?* www.samediggi.fi/toiminta/saamen-kieli/kielipesa/mika-on-kielipesa (14.10.2019)

Saamelaiskäräjät 2019 (Suomi): *Saamen kielten etäopetushanke valmistelee toiminnan vakiinnuttamista*. www.samediggi.fi/2019/06/18/saamen-kielten-etaopetushanke-valmistelee-toiminnan-vakiinnuttamista (25.11.2019)

Saamelaiskäräjät 2019 (Norja): *Oahpahus ja oahpponeavvut [Opetus ja oppimateriaalit]*. www.samediggi.no/Balvalusat2/Oahpahus-ja-oahpponeavvut(25.11.2019)

Saamelaiskäräjät 2019 (Suomi): *Koulutus- ja oppimateriaali*. www.samediggi.fi/toiminta/koulutus-ja-oppimateriaali (16.10.2019)

Sameskolstyrelsen 2018: *Årsredovisning*. sameskolstyrelsen.se/app/uploads/2019/02/Sameskolstyrelsens-a%cc%8arsredovisning-2018.pdf(21.10.2019)

Skolverket 2019: *Lärarlegitimation och forskollärarlegitimation*. www.skolverket.se/regler-och-ansvar/lararlegitimation-och-forskollarlegitimation(12.11.2019)

Rasmussen, Torkel 2015: *”Go ealáska, de lea váttis dápmat” – Davvisámegiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti kránnjágieiddas Deanus ja Ohcejogas 2000- logu álggus. [Pohjoissaamen kielen elpymismahdollisuuksien selvittäminen kahdessa naapurikunnassa Taanassa ja Utsjoella 2000-luvun alussa]*. Diedut 5/2014. Sámi Allaskuvla & Norgga dutkanráddi. Kautokeino.

Opetushallitus 2014: *Perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteet*. Helsinki. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet>(4.4.2019)

Utdanningsdirektoratet 2015: *Rammeverk for samisk fjernundervisning*. www.udir.no/laringog-trivsel/samisk/rammeverk-for-fjernundervisning/(16.10.2019)

Lakeja ja asetuksia

Norja

- (1987:56) *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)* [Laki Saamelaiskäräjistä ja muista saamelaisoikeuksista (saamelaislaki)]
- (1988:432) *Sameparagraf 110a i Grunnlova* [Perustuslain pykälä 110a saamelaisten oikeuksista]
- (1998:61) *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)* [Laki peruskoulusta ja toisen asteen opiskelusta (opetuslaki)]
- (2005:64) *Lov om barnehager* [Päiväkoti]
- (2005:657) *Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk* [Päätös saamen kielen hallintoalueesta]

Suomi

- (17.7.1995/974) *Lakisaamelaiskäräjistä*
- (19.1.1973/36) *Varhaiskasvatuslaki*, (saamen kieltä koskeva muutos 11.12.1981/875, 11 § 2 mom., lain nimen muutos 8.5.2015/580)
- (21.8.1998/628) *Perusopetuslaki*
- (21.8.1998/629) *Lukiolaki*
- (21.8.1998/630) *Laki ammatillisesta koulutuksesta*
- (14.12.1998/986) *Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuudesta*
- (11.6.1999/731) *Suomen perustuslaki*
- (30.12.2013/1287) *Oppilas- ja opiskeluhuoltolaki*

Ruotsi

- (1992:1433) *Sametingslag* [Saamelaiskäräjälaki]
- (2009:724) *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk* [Laki vähemmistöistä ja vähemmistökielistä]
- (2010:800) *Skollag* [Koululaki]
- (2011:326) *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare* [Asetus opettajien ja esikouluopettajien pätevyysistä jatodistuksista]

Kansainvälisiä sopimuksia

- (SopS 23/1997) *Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä pääsystä korkeampaan koulutukseen*
- (28/1962) *Yhteistyösopimus Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä*

Kielikeskukset

Dearna ja Staare: Samiskt språk-centrum/
Saemien gielejarnge / Sámiens giellaguavdátje /
Sáme giellaguovddáš / Sámi giellaguovddáš
Áltá: Álttá Sámi Giellaguovddáš
Deatnu: Deanu giellagáddi (SEG)
Unjárga: Isak Saba guovddáš
Porsángu: Sámi giella- ja kulturguovddáš
Gáivuotna: Sámi giellaguovddáš
Guovdageaidnu: Giellagiisá
Romsa: Gáisi Giellaguovddáš
Omasvuotna: Storfjord språksenter
Evenášši: Várdobáiki
Loabát: Ástávuona giellagoahtie
Divttasvuodna: Árran julevsáme guovddáš
Raarvihke: Gieleaarnie
Snåase: Gielem nastedh
Röörose: Aajege Saemien gieles-
jeh maahtoejarnge

7. Liitteet

Liite 1. Suomenkielinen kysely saamelaisesta kouluyhteistyöstä

Kerätään tietoa saamelaisesta kouluyhteistyöstä – pyydetään vastaamaan!

Saamelainen parlamentaarinen neuvosto (SPN) on asettanut yhdeksi tavoitteekseen saamelaisen kouluyhteistyön laajentamisen ja vahvistamisen. Norjan Saamelaiskäräjät on perustanut työryhmän, joka nyt selvittää asiaa ja valmistelee ehdotukset rajattoman saamelaisen kouluyhteistyön edistämiseksi. Työn taustana ja pohjana on Suomen Utsjoen ja Norjan Sirman koulujen pitkään jatkunut yhteistyö, ja tätä kokemusta on mahdollista hyödyntää myös muualla. Työn keskeisenä tavoitteena on edistää saamen kieliä, saamelaista opetusta, saamelaisten sukulaisuutta, yhteisiä elinkeinoja ja myös tulevaisuuden työmahdollisuuksia yli valtionrajojen.

Työryhmä työskentelee 1.1.2019–31.12.2019, jonka aikana se kartoittaa ja kokoaa tietoja nykyisestä kouluyhteistyöstä saamelaisalueella. Tämän lisäksi työryhmä arvioi nykyisten yhteistyön toimintamalleja, haasteita, tasoja, opettajatilannetta ja tulevaisuuden mahdollisuuksia laajentaa kouluyhteistyötä. Työryhmän tavoitteena on tehdä konkreettisia ehdotuksia opetuslakien muuttamiseksi (jos tarpeellista), opetussuunnitelmin- ja aineiden yhteensovittamisesta (jos tarpeellista ja opetussuunnitelmien muuttamisesta (jos tarpeellista) ja muista yhteistyön esteitä, koko saamelaisalueelle.

Työryhmän puheenjohtajana toimii Inger Anne Klemetsen Norjan Saamelaiskäräjillä. Sihteerinä työskentelee Arla Magga Suomen Saamelaiskäräjiltä. Työryhmään kuuluvat vielä seuraavat jäsenet: Ulla Aikio-Puoskari, Laura Arola, Eila Tapiola, Torkel Rasmussen, Aura Pieski, Jon-Christer Mu-denja ja Leif Erik Varsi.

1. Vastaajan tiedot: *nimi, asema (rehtori, koulunjohtaja, opettaja, huoltaja, muu), sähköposti, puhelinnumero*
2. Onko teidän koulussa/kunnassa (ollut) yhteistyötä toisen maan koulun kanssa,

jossa järjeste-tetään saamelaisopetusta? Jos on, niin nimeä tämäyhteistyökoulu.

3. Miten olette käytännössä järjestäneetyhteistyötä?
 - a. Yhteisetteematapahtumat
 - b. Vierailut
 - c. Etäyhteydet/yhteisetetäopetustunnit
 - d. Yhteisetprojektit
 - e. Yhteinen opetus näissä aiheissa taiaineissa
 - f. Muuta
4. Kuinka usein teillä on (ollut)yhteistyötä?
 - a. Kerranviikossa
 - b. Kerrankuussa
 - c. Kerranvuodessa
 - d. Säännöllisesti
 - e. Epäsäännöllisesti
5. Mitä asioita olette ottaneet huomioon yhteistyössä jami-ten?
 - a. Sovittaneetopetussuunnitelmia
 - b. Sovittaneet tuntijakoja/tuntimääriä
 - c. Arvioinnin/arvosanojen määräytyminen
 - d. Opettajatilanne
 - e. Taloudellisetasiat
 - f. Kielelliset haasteet – kommunikointi rajanyli
 - g. Muuta
6. Mitkä asiat ovat estäneet tai haitanneet yhteistyötä toisen koulunkanssa?
7. Mitkä asiat ovat edistäneet tai tukeneet yhteistyötä toisen koulunkanssa?
8. Miten paljon yhteistyö on kiinni tiet-tyjen opettajien/ lasten huoltajien/ koulunjohtajantahdosta?
9. Miten tämä yhteistyö on vaikuttanut kou-luunne, oppilaisiin, kielenkäyttöön, saame-laisten yhteenkuuluvuuteen,identiteettiin?
10. Haluaisiko koulunne tehdä enemmän yhteis-työtä toisen rajakoulun kanssa?
11. Mitä asioita haluaisitte edistääkouluyhteistyöllä?
12. Mitä muuta haluaisitte painottaa yhteistyössä tai kertoamuille?

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Yhteyshenkilöt

Puheenjohtaja Inger Anne Klemetsen
Saamelaiskäräjät (NO)
+47 78 47 40 94
inger.anne.klemetsen@samediggi.no

Sihteeri Arla Magga,
Saamelaiskäräjät (FI)
+358 401 985 033
arla.magga@samediggi.fi

samediggi.no